

IEVAS VĪRIETIS

Ar ROMANU LĀCI sarunājas AIVA KANEPONE

Katru dienu **sirds plaukstā**

1970. gads. No kreisās - daktērijs Pēteris Ošs, medicīnas māsa Maija, profesors Jānis Volokolākoviņš, profesors Romans Lācis, daktēri Guntis Čiepiņš, profesors Aris Lācis un daktēris Ivars Jaunkalns.

Aiz Stradiņa slimnīcas Kardiokirurgijas centra loga virpuļo lielas pārslas, sekretāre Valentīna mums gatavo kafiju, profesors mudina cienāties ar konfektēm un pats tān vajā sev Lācīti Kepainīti.

ĀVA: Pagājušais gads jums ir bijis labs. Latvijā pirmā sirds transplantācija bērnam!

ROMANS: Man tas sākās briesmīgi! Pats kļuvu par pacientu. Izbaudīju visas pozitīvās un negatīvās pusēs, kas skar slimību cilvēku. Salauzu kāju. Vismulgākākajā veidā. Kā tājā filmā: «Podskolznuļš, upal, vi perelom.»^{*} Nācu no darba, uz ceļa bija ledutinķi, pāri uzsnidzis mazs sniedziņš. Ceļā tāda maza nogāzīte, un es nodomāju – te loti jāuzmanās! Es neesmu pārgalvīgs, esmu piesardzīgs. Bet – kā liku kāju, tā gar zemi. Nelaimīgā veidā kājai virsū. Diagnoze man bija uzeiz skaidra, jo es dzirdēju krakšķi. Paskaitījos, ka pēdā izgriezusies šķībi uz otru pusi, un domāju: cik tas ir mulķīgi! Pats ar rokām iereponēju, pagriezu vietā. Bet piecelties nevarēju. Tā sākās 2015. gads. Nākamajā dienā mani izoperēja.

Kā tad tas bija no pacienta skatpunkta?

PIETURŽĪMES

- Paula Stradiņa Kliniskās universitātes slimnīcas Sirds kirurgijas centra vadītājs kopš 1998. gada.
- Rīgas Stradiņa universitātes Medicīnas fakultātes Kirurgijas katedras profesors.
- Sertificēts sirds kirurgs.
- Apbalvots ar Paula Stradiņa balvu par izcilu ieguldījumu kardiokirurgijas attīstībā Latvijā, kļuvis par Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieku un saņēmis Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktora nosaukumu.
- Gadā veic ap 200 operāciju.
- Otrreiz precejējis, sievie Sandra.
- Četri bērni – Sandra un Anda pirmajā, Ilze un Jānis otrajā laulībā.
- Bērnbābapnoja klūt par jūrmieku.
- Dzimis 1946. gada 1. janvāri Kuldīgā.

Es palūdzu ROMANAM LĀCIM parādīt savas kīrurga plaukstas – tās ir maigas un jutīgas. Katru darbdienu viņš tajās tur kādu sirdi. Pacients tikmēr narkozē uz operāciju galda pat nenojauš, ka uz mirkli palicis bez sirds. Kardiokirurgs Romans Lācis bija pirms 14 gadiem Latvijā veica sirds transplantāciju,

bet pērn septembrī kopā ar kolēģiem pirmoreiz

Latvijā pārstādīja sirsniņu bērnam. 1. janvārī profesoram Lācim bija dzimšanas diena un svētku tortē bija jāsprauž 70 svecīšu!

Bet kopumā gads bijis labs. Vērtē jau pēc padarītā!

Nepiemirsti par transplantāciju!

Un septembrī jūs desmitgadīgi meitenītei pārstādījāt jaunu sirdi.

Tas bija komandas darbs. Īstenībā tas bija milzīgs notikums visai mūsu mazajai Latvijai. Tas arī pasaule nenotiek tik bieži. Pasaule ir liela, un gadā kopumā notiek tikai 4000 sirds pārstādīšanas, bet bērniem tikai 400–500. Ja viena notiek Latvijā, tā ir patiesi liela lieta.

Tas bija 6. septembriņš. Man piezīvāja profesors Rafaails Rozentāls, kas vada Transplantācijas centru, un teica, ka tiek gatavota transplantācija bērnam. Pēc tam piezīvāja, ka ir bērnu sirds donors un Bērnu slimnīcā ir pacienti, kam tas ir vajadzīgs. Un visi rādītāji sakrīt. Vissvarīgākā ir imunoloģiskā atbilstība.

Katrū dienu sirdi turu rokā, katru dienu to apstādinu un tai atjaunoju darbību.

gulēja. Jūs jau zināt, kādas mūsu slimnīcas plānas durvis. Dzirdēju, kā vēlā var karār veca māmiņa, kura gulēja koridorā, stāstīja māsiņai sunu dzivesstāstu. Viņa paslīdējusi un salauzusi kāju, taču sāpeja ne tikai salauztā kāja, bet arī sirds. Ne jau fiziski.

Vīpai bijusi mājina, bet pašas bērni izlikuši no tās ārā, tagad vairs nav nekā. Nav arī, ar ko parunāt. Bērni no viņas tiķuši valā, jo viņa traucējusi. Žēlsirdīgā māsiņa ir vienīgā, kas ieklausās.

Atceros, kā pirms gadiem pie manis atnāca slimnieks – izporečēts, viss kārtībā un jāēt mājās. Taču viņam nav, kur iet! Kā aizbrauca uz slimīni, tā bērni izsvieda gultu ārā no istabas, jo domāja, ka viņš vairs neatgriezīsies.

Asinspārliešanas stacijā tiek veikta tā sauktā cross match reakcija, lai pārbauktu imunoloģisko saderību. Absolūtas saderības nav nekad, bet vajag, lai ir vismaz pieņemami transplantēšanai. Bet ar bērniem ir vēl sarežģītāk, jo bērns turpina augt. Šoreiz tas nebija zīdainis, bet augumā un svarāk tāk un tā nelieels bērns. Vajag, lai donora un saņēmēja sirds atbilst ne tikai imunoloģiski, bet arī pēc svara un izmēriem. Tāpēc es mazliet bažījos. Pasarg Dievs, ja izrādas nopietna neatbilstība – ja transplantācija jau sākusies, tad vienā bridi vairs nav atpakaļceļa. Bet viss bija labi, Dieviņš mums palīdzēja arī šeit.

Kad gribam izteikt emocijas par to, cik tas labi, mēs aizmirstam, ka sirds

Lāči labprāt celo – Jānis, Ilze, Sandra un Romāns.

Kardiologijas korifeji: ar kolēgiem profesoru Andreju Ērgli un bērnu kardiologu profesoru Arī Lāci.

transplantācija ir duāla. Tā ir dzivošana vienam un bojāja citam. To var mikstināt un teikt, ka caur transplantētu sirdi turpinās dzīvošana. Tomēr vienam cilvēkam un viņa tuviniekiem tā ir tragēdija. To nedrīkst aizmirst.

Jūs sekojat tam, kas notiek ar pacientiem, kam pārstādīta sirds? Pirmā – sieviete no Jelgavas – jau aizgājusi.

Jā, viņa pēc deviņiem gadiem nomira ar gripu. Medicīna sarežģītās jomās bieži vien aug caur kādu cilvēku bojāju, tas ir neizbēgams. Ārsti pieredzi veido no kļūdām un nepilnībām, tās uzlabojot.

Latvijā veiktas divdesmit transplantācijas, un no šiem divdesmit cilvēkiem saisaīs vēl ir puse. Tas nav pietiekami daudz, varētu būt vairāk. Pasaulē ilgākais izdzīvošanas laiks ar transplantētu sirdi ir trīsdesmit gadu – sievietei Amerikā divu gadu vecumā pārstādīta sirds, viņai tagad ir 32 gadi un sava ģimene. Viņa dzīvo bez atkārtotas sirds pārstādīšanas, tātad sirds turpina augt.

Mēs joti lepojamies ar to, ka esam veikuši divdesmit sirds transplantāciju! Bet tas ir arī ārkārtīgi maz. Mēs varam un vajag vairāk. Amerikā, kur tās veic daudz, ir izrēķināts, cik sirds transplantāciju vajadzētu uz vienu miljonu cilvēku, – no piecām līdz desmit sirds transplantācijām gadā.

Bet vai vainojami tikai tie, kas dala tautas naudu? Nē. Ir, protams, vajadzīga nauda. Taču mēs vēl kopumā neesam izauguši. Mums sirds transplantācijas gaidīšanas rindā ir tikai deviņi cilvēki, lai gan tai vajadzētu būt daudz lielākai. Tur jāiesaitās ģimenes ārstiem, arī pašam pacientam vajag to prasīt. Latvijā katru gadu sirdi vajadzētu transplantēt vismaz desmit cilvēkiem, bet viņu nav.

Patiessībā šie cilvēki vienkārši nomirst?

Protams. Visi jau saprot – cilvēks bija joti smagi slims, mocijās, pajauns vēl bija, bet Dievs paņēma, nomira. Ārstēja jau, daikteri nāca, tikai nevarēja neko palīdzēt. Bet varbūt varēja? Varbūt vajadzēja kaut vai izvirzīt domu par transplantāciju? Bet šī doma neienāk prātā.

Mēs tagad runājam par visefektīvako sirds aizvietošanas terapiju, par sirds

pārstādīšanu no cilvēka cilvēkam. Bet tiek izmantota arī mehāniska mašīna. Latvijā divdesmit septiņi cilvēki staigā ar mehāniķiem sirds kambariem. Ar to var nodzīvot piecus, pat desmit gadus, pēc tam to nomaina.

Vai nav savādi turēt rokā sirdi?

Es katru dienu to daru, jo operēju katru dienu. Katru dienu sirdi turu rokā, katru dienu to apstādinu un katru dienu tai atjaunoju darbību.

Arī citi to dara – Sirds kīrurgijas centrā ir vienpadsmīt kīrurgu, kas spēj operēt un labi operē. Mēs katru gadu veicam 1100 citu joti svarīgu un sarežģītu sirds operāciju.

Profesionālisms jau dara savu. Ja jūs prasāt par izjūtām, tad jājēceras sens laiks, kad mēs tikai sākām to darīt. Tagad operāciju ir droša, 99,9 procentos gadījumu mēs prognozējam operācijas gaitu. Bet pirmsākumi bija sarežģīti. Tad bija tā, ka aizrāvās elpa. Kad es tā sāku strādāt, daudzas operācijas tika izdarītas ar darbojošos sirdi. Tagad mēs lielāko daļu operāciju veicam tā, ka sirdsdarbibu apturam, darām to, kas vajadzīgs, bet asinsriti nodrošina māksligas asinsrites aparāts. Bet toreiz sirds strādāja un pukstēja.

Sirdi tika ievadīts pirksts, atrasta sašaurinātā vieta, ievadīti instrumenti un veikta operācija, bet sirds darbojās. Ja kaut kas notika ne tā, kā vajadzētu, pacientam bija neglābjama bojāja. Tagad sirds kīrurgijā ir mazāks stress, var darīt visu, kas vajadzīgs, bet asins cirkulāciju netielē pārtraukta.

Jūs teicāt, ka pacients var aiziet bojā. Kādas ir izjūtas, saskaroties ar nāvi?

Tagad mēs nesaskaramies ar nāvi, un tas ir spēcīgs arguments sarunā ar pacientu. Sirds operācija vienmēr ir bijusi ar reālu nāves risku, bet tagad tas ir

ārkārtīgi zems, šīs operācijas veic tūkstošiem un cilvēki bojā neiet.

Bet agrāk bija briesmīgi. Kad kādreiz ar to saskārājās, ārstam, kas ārstēja – vismaz man tā bija –, iekšēji bija ārkārtīgi sāpīga vains apziņa. Tas nav pareizi. Bet tā izjūta ir, tā ir briesmīga. Visu laiku analīzē – vai es nevarēju kaut ko darīt citādi?

Arī melnais traips

Jūsu bēri arī iet jūsu pēdās?

Man ir lieli bēri un mazāki bēri. Vecākie bēri ne, bet jaunākie no manas pašreizējās ģimenes iet manās pēdās. Meitiņa Ilze šajā gadā beidza Studiju universitāti un tika uzņemta rezidentūrā. Viņa izvēlējusies specializēties of talmoloģijā. Sievietēm joti piemērota, smalka un sarežģīta lieta. Acis ir galvenais receptors un pasaules uztveres orgāns. Dēls Jānis ir gadu jaunāks, viņš vēl ir students sestājā kursā. Ari viņš interesējas par sirds kīrurgiju.

Vecākie bēri neizvēlējās medicīnu. Meita Anda dzīvo Norvēģijā un izvēlējās valodniecību, bet otra meita Sandra strādā parastu darbu. Kad viņas bija mazas un redzēja, kā es strādāju, tas bija laiks, kad veidojās sirds kīrurgija Latvijā. Tas bija ekstrēmi grūts laiks. Apjoms toreiz bija mazāks, bet toreiz gadījās arī, ka kāds paciens gāja bojā. Bēri redzēja, cik noguris es nācu mājās. Mazliet atpūtos, un uzreiz telefona zvans, pēc manis ierodas ātrā palīdzība, es atkal braucu uz slimnīcu. Tā gandrīz katru otro dienu. Jaunākie bēri redzēja darba auglus un rozes bez dzelšķīniem. Vecākie redzēja vairāk dzelšķīnu.

Man patik, ka viņi izvēlējušies šo ceļu. Bet medicīna ir grūta.

Jums joti paveicies, ka jūsu Sandra saprot jūsu profesiju.

Godīgi sakot, mana iepriekšējā

Šķiršanās bija ļoti slikts solis, tāds melnais traips uz visu mūžu.

Jums dzīvē ir bijuši patiesu sāpju mirkļi?

Protams. Es vienmēr esmu bijis ģimenes cilvēks, un vecāku zaudējums man bija šausmīgs. Bet tad es jau biju pieaudzis. Pārējā Dievs mani ir ļoti veiksmīgi vadījis. Gan profesijas izvēlē, gan karjeras veidošanā.

Pēc pirmās sirds transplantācijas jums kolēgi biksēs sabāza ledu...

Un aplēja ar ūdeni. Tā ir tāda tradīcija – kad pirmoreiz kaut ko nozīmīgu izdara, vajag apliet ar ūdeni. Vienmēr to nedara, bet palaikam.

Jūs pats savu sirdi pazistat?

Kad tā met kūleņus, ieklausos. Cilvēki savu sirdi just nedrīkst. Ja jūtāt savu sirdi, jāiet pārbaudīties. Man kādu brīdi sirds meta kūleņus, izjutu bailes. Tas ir simptoms – kaut kas nav tā, kā vajadzētu.

Var milēt ar sirdi, var priecāties, var būt labsirdīgs, bet savu sirdi just nedrīkst.

Kur tad īsti tā mīlestība mājo?

Kreisajā sirds austiņā. (Smejas.) Nu ne jau velti saka – mil ar sirdi, nevis ar nierēm vai aknām. Sirds ir dvēseles mājoklis. Kāpēc ēģiptieši pirms tūkstoš gadiem faraoniem pēc balzamēšanas visus citus orgānus izpjēma, bet sirdi ielika atpakaļ? Lai dvēsele varētu atgriezties! Daudzi jau netic arī dvēselei, jo materializētu dvēseles pierādījumu nav. Vienlaikus sirds ir cilvēka enerģētiskais centrs, mēs uztveram pasauli caur sirdi. Mēs par to nerunājam, jo nezinām līdz galam, zinām tikai to, ka sirdij ir četri kambari un vārstuļi. Krūškurvī pašā centrā atrodas apmēram litru, pusotra litra liels sirds dobums ar kambariņiem, kuros cirkulē šķidrums – asinis. Tās rada enerģētisko lauku. Un tur dzīvo dvēsele.

Jā, Rietumu medicina ir uz pierādījumiem balstīta medicina. Bet tā jau nav vienīgā medicīna. Ja skatāmies Austrumu virzienā, kur kultūra daudz senāka, tur ir veselas filozofijas, kas ar to nodarbojas. Un viņi smaida par mums, ka mēs domājam citādi.

Kas vēl svarīgi? Katru dienu jebkurš no mums, ieskaitot sekretāri, var aiziet mājās un sev jautāt – ko es labu esmu izdarījis? Jā, es kādam esmu palīdzējis un vienmēr, simt procentos gađiju, mēginājis palīdzēt. Tā ir medicīnas būtība. Nav vakarā sev jāsaka: šodien tā veicās, es pārdevu tik un tik pudeļu alkohola un tagad būšu turīgs! Kādam tas varbūt ir sasniegums. Tomēr galvenais jautājums, kas ikviens sev jāpavaicā: ko es labu esmu izdarījis? Jo uz tādu jautājumu reiz būs jāatbild katram, arī bagātam cilvēkam vai superbagātam blēdim. ■

kundze, tāpat kā mana tagadējā sieva Sandra, arī bija medicīnas māsa, arī viņa to saprata. Ja dzīvesbiedrs nav ar medicīnu saistīts, ir grūti saprast. Sandra man visu laiku ir blakus.

Pirmā laulība izjuka profesijas dēļ?

Kaut arī man tagad ir ļoti laba ģimene, tomēr es jebkuram varu teikt: ģimene ir jāsargā. Kāpēc izjūk laulības? Pašam pat negribas to analizēt. Es satiekos ar bērniem un bijušo sievu, mēs esam ļoti draudzīgi, tomēr tas bija ļoti slīkts solis, tāds melnais traips uz visu mūžu.

Taču ar Sandru jūs esat kopā jau divdesmit piecus gadus. Kas ir tā atlēga, lai attiecības būtu veiksmīgas?

Savstarpēja izpratne un atbalsts. Savstarpējās attiecībās kaut kas ļoti vienkāršs un neuzspēlēts. Savējie cilvēki ir katram vajadzīgi. Tie, kas tevi saprot un priecājas, kad esi kaut ko izdarījis, un klusām jūt lidzi, ja kaut kas nav tā, kā gribētos. Tā ir milzīga bagātība. Bērni mums tagad jau izauguši. Bet agrāk mēs vasarās ar mašīnu braucām kaut kur pa Eiropu un bērni brauca lidzi. Tagad viņi ir lielāki un viņiem ir savas lietas.

Jūs mājās visi respektē? Tetis profesors...

Mājās es neesmu nekāds profesors! Man ir jānomazgā trauki, ja vajag. Ja grības ēst, neviens man neko speciāli negatavo, – ledusskapis ir, panem! Mēs cits citu respektējam. Man tikai ir vairāk naudas, es vairāk nopelnu. Arī tam ir lieļa nozīme, bet lidz robežai.

Kreisā sirds austiņa

Jums ir tādas jutīgas rokas bez tulznam. Ar ko atšķiras kirurga rokas?

Man nedrīkst būt tulznu! Es reizēm kaut ko padaru dārzā – man patīk darboties pa dārzu un plaut zāli –, bet principā to nedrīkst. Kirurgs nedrīkst darīt smagu fizisku darbu. Vajag, lai manas rokas justu un justu arī caur cimdiem. Arī cimdiem operācijas laikā jābūt vislabākajiem, pašiem stiprākajiem un plānākajiem. Man jāsajūt tievs asinsvadiņš un plāns diedzīņš, kuru nevar ieraudzīt, bet jājūt, lai to varētu sasiet.

Tā es saku arī citiem ārstiem kirurgiem – jūsu rokas, jūsu veselība nepieder tikai jums, tā pieder pacientiem.

Ko jūs darāt, kad jums grūti un pāšam sāp sirds?

Meditēju. Esmu kopā ar sevi, atslēdzos. Pavisam nopietni. Jebkuram kirurgam ir grūti, darbā viņam ir asinis, viņš nedrīkst atslābt. Man ir jautājuši, vai kirurgs drīkst relaksēties, iedzerot alkoholu. Es tā nedaru. Es meditējot ieeju savā kompjūterā – savā dvēselē – un atslēdzos no pasaules. Tas ir labākais veids. Tas miers, kas pašam jāatrod. Jāpiebremzē, nevajag trakot.

*Paslīdēju un kritu. Un lūzums. (Krievu val.)